

УДК: 821.111:82-31:82-94

Марінеско Вікторія
(Запоріжжя)

**Жанрова модель
літературної біографії письменника
як форма авторської саморефлексії
в романі Пітера Акройда “Шекспір. Біографія”**

У статті розглянуто основні чинники, які зумовили інтерес англійського письменника Пітера Акройда до особистості й творчості великого драматурга Вільяма Шекспіра, а також проаналізовано роман «Шекспір. Біографія» з точки зору реалізації в ньому металітературних тенденцій. Для Акройда авторефлексивність є своєрідним способом дослідження літературності, що здійснюється за рахунок використання різноманітних художніх стратегій, формування ігрового начала та поступового розмивання меж між літературною вигадкою й реальністю.

Ключові слова: літературна біографія, літературна біографія письменника, біографічна белетристика, алюзивно-концептуальна проза, авторефлексивність, автотематичність, металітературність.

У другій половині ХХ ст. відчутно позжвавився інтерес письменників до різних жанрових модифікацій біографічного письма. Це було пов'язано зі специфікою постмодерного світосприйняття: криза метанаративів, недовіра до великих жанрових форм і авторитету автора призвели до того, що наріжним каменем художнього пошуку став не факт, а вимисел. Внаслідок цього суттєвого світоглядного зсуву література перестала сприйматись як “вікно у реальність” і набула особливої естетичної автореференційності. Якщо література не здатна правдиво мовити про світ, то у будь-якому випадку вона завжди так чи інакше мовить сама про себе. Тож у центрі інтересу постмодерних

літераторів опинились такі автотематичні проблеми, як письмо, письменництво, письменник.

В останні десятиліття в об'єктив письменницької уваги все частіше потрапляють не лише відомі політики, соціальні діячі або інші публічні персони, але й видатні літератори минулого. Напевно, немає жодного покійного видатного письменника, образ якого не оживила б художня література тієї чи іншої доби. І хоча це явище не є новим, правомірно говорити про його надзвичайну актуальність саме сьогодні. Голландська дослідниця А. Фоккема наголошує на тому, що без будь-яких перебільшень образ літератора можна назвати традиційним для постмодернізму¹.

Такий “традиціоналізація” піддаються перш за все ті автори, чия творчість знаходиться на вершині літературного Олімпу – Гомер, Вергілій, Данте, Сервантес, Шекспір, Пушкін, Вайльд, Вулф та ін. Це пов'язано з цілою низкою факторів. По-перше, сам літературний авторитет названих письменників автоматично підвищує культурну вагу нового тексту. По-друге, діалог з такими корифеями красного письменства неодмінно збагачує твір семантично і стилістично, вдосконалює творчий інструментарій автора. Крім того, одним із найважливіших факторів є сам художній світ літературного доробку цих геніїв. Він є настільки привабливим, багатоманітним, інтригуючим, що неодмінно провокує бажання долучитися до нього, зазирнути у приховані куточки, додумати, дописати, дослідити.

Не дивно, що чи не найчастіше погляд сучасних письменників звертається до творчості й життя англійського драматурга Вільяма Шекспіра. І тут справа не лише

---

¹ *Fokkema A. The Author: Postmodernism's Stock Character / A. Fokkema // The Author as Character: Representing Historical Writers in Western Literature. / [ed. by P. Franssen, T. Hoenselaars] – Madison, NJ : Fairleigh Dickinson University Press, 1999. – P. 41.*

в тому, що його літературний спадок, за висловом Г. Блума, є центром західного канону². Сама його постать є тією загадкою, яку намагаються розгадати вже понад чотириста років. Адже сьогодні існує небагато однозначних та достеменних відомостей, які допомагали б реконструювати життя Великого Барда. Та й ті нечисленні факти, що маються в розпорядженні вчених, не тільки мало прояснюють ситуацію, але й іноді ще більше заплутують її. Тож природно, що серед біографів Шекспіра поряд із тими, хто дошукується правди, нерідко зустрічаються й ті, хто воліє вигадувати власні “правдиві версії”.

Ще одним важливим аспектом, що привертає увагу все нових інтерпретаторів, є дивовижна універсальність генія Шекспіра. У Г. Л. Борхеса є оповідання “Усе і ніщо”, яке яскраво ілюструє всеохоплюючу природу Шекспірової творчості. В цьому оповіданні Бард звертається до Бога зі словами: “Я, той, хто був такою великою кількістю людей, даремно намагаюсь залишатися самим собою”. Всевишній відповідає: “Я також не є тим, хто я є. Я вигадав світ так само, як ти вигадуєш свої п’єси, дорогий Шекспіре. Ти – втілення однієї з моїх вигадок: як і я сам, ти – усе і ніщо”³. Г. Блум розвиває цю думку у своїй роботі: “Мабуть, можна піти ще далі й сказати про Шекспіра дещо більш борхесівське, ніж “універсальність”: Шекспір – одночасно ніхто і кожен, ніщо і все, Шекспір і є західний канон”⁴.

Відомий шекспірознавець Гаррі Тейлор пов’язує унікальність і винятковість драматургічного таланту В.Шекспіра з тим, що сьогодні великий англієць перетворився на “чорну діру”: “Світло, осяяння, інтелект, матерія – усе нескінченно ллється в нього, в той час як

---

² Блум Х. Шекспир как центр канона / Х. Блум // Иностранная литература. – 1998. – № 12. – С. 194–214.

³ Gross J. After Shakespeare / J. Gross. – Oxford : Oxford University Press, 2002. – Р. 6.

⁴ Блум Х. Цит. вид. – С. 214.

критиків зтягує вир його репутації; вони додають свою власну вагу до його зростаючої маси. Світло інших зірок – інших поетів, інших драматургів – викривляється і заломлюється, проходячи повз нього на своєму шляху до нас. Він деформує культурний часопростір; він переінакшує наше бачення всесвіту навколо нього”⁵. Отже, продовжуючи думку Тейлора, можна припустити, що в сучасному інтелектуальному контексті творчість Шекспіра постає чимось на кшталт “підсилювача культурних імпульсів”, який дозволяє цивілізації подивитись на себе збоку в новому масштабі. Як пише М. Гант, “в пошуках Шекспіра ми одночасно намагаємося знайти самих себе у постійному внутрішньому полюванні за відповіддю на запитання про те, хто ми є”⁶.

Здається, саме в цьому полягають основні причини, що зумовили появу численних біографій Вільяма Шекспіра, зокрема, у другій половині ХХ ст. Кожна епоха створює “свого Шекспіра”, прагнучи підлаштувати його образ до актуальних стереотипів і потреб, що і обумовлює розмаїття жанрових модифікацій біографічного письма про Шекспіра. Це і літературні біографії, в яких автори мають на меті сформулювати якомога цілісніше та правдивіше бачення життя Великого Барда (С. Грінблатт “Віллі у світі. Як Шекспір став Шекспіром”, П. Гонан “Життя Шекспіра”, Дж. Шапіро “1599: Один рік з життя Вільяма Шекспіра” та ін.). Це і біографічна белетристика, де факт і вимисел примхливо переплітаються (Е. Берджес “Закоханий Шекспір”, Дж. Вінфілд “Мене звати Віл”, Ю. Домбровський “Смаглява леді” та ін.). Це і алюзивно-концептуальна проза, що перетворює Шекспіра на виключно літературний персонаж, який діє за законами

⁵ *Taylor G. Reinventing Shakespeare. A Cultural History From the Restoration to the Present / Gary Taylor. – London : Hogarth Press, 1990. – P. 410.*

⁶ *Hunt M. Looking for Hamlet / M. Hunt. – N.Y. : Palgrave Macmillan, 2007. – P. 10.*

художньої літератури, або навіть на ледь відчутну алюзію, яка слугує меті авторської доактуалізації (А. Азімов “Безсмертний Бард”, Дж. Ффорде “В державі завелась гнилизна, або Гамбіт Мінотавра”, У. Сандерс “Невідомий Гамлет” та ін.).

Одним із найбільш репрезентативних зразків саме літературної біографії є роман Пітера Акройда “Шекспір. Біографія”. Пітер Акройд належить до найбільш відомих та популярних письменників сучасної Великої Британії. Його творчість незмінно привертає до себе увагу дослідників. Так, зокрема, вивченню творчого шляху письменника присвячені дослідження Р. Філда⁷, Р. Кейвні⁸, Дж. Гібсон і Дж. Вулфрейза⁹, П. МакГреса¹⁰, Г. Колесник¹¹ та багатьох інших.

Уже перший роман письменника “Велика лондонська пожежа” (1982), побудований на алюзіях до біографії Чарльза Діккенса та його роману “Крихітка Дорріт”, окреслив коло його творчих зацікавлень: це діалог історії й літератури, взаємодія вимислу і факту, переплетення реальних біографічних деталей з авторськими фантазіями. Саме цю проблематику Акройд ретельно досліджує у таких своїх наступних романах, як “Заповіт Оскара Уайльда” (1983), “Чаттертон” (1987), “Будинок доктора Ді” (1993), “Мільтон в Америці” (1996), “Листи Платона” (1999), “Лондонські автори” (2004) та ін.

---

⁷ *Field R. Writers. Peter Ackroyd [Електронний ресурс] / R. Field. – Режим доступу : <http://literature.britishcouncil.org/peter-ackroyd>*

⁸ *Kaveney R. Sinclair, Ackroyd and the London Novel / R. Kaveney // New Statesman and Society. – 1994. – № 39 (Sept. 9). – P. 39.*

⁹ *Gibson J., Wolfreys J. Peter Ackroyd: The Ludic and Labyrinthine Text / J. Gibson, J. Wolfrey. – N .Y. : Routledge, 2000. – 311 p.*

¹⁰ *McGrath P. Peter Ackroyd [Електронний ресурс] / P. McGrath. – Режим доступу : <http://bombsite.com/issues/26/articles/1168>*

¹¹ *Колесник Г. Л. Модифікація жанру біографії у творчості Пітера Акройда : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.04 / Ганна Леонідівна Колесник. – К., 2008. – 20 с.*

Родерік Філд писав про творчість Акройда: “Укорінене в одній з найулюбленіших операцій Акройда – реконструкції минулого – біографічне письмо Акройда в багатьох аспектах невідділиме від його романістики. Змінюючи тон і стиль у відповідності з тим автором, про якого він пише, Акройд створює свого власного Паунда, Еліота, Діккенса, Блейка і Мура. Він порушує причинно-наслідкову лінійність і відкриває наративні імпульси літературної історії, виразно “фікціоналізуючи” біографію”¹².

Як можна помітити, більшість Акройдових творів тим чи іншим чином пов’язані з літературною тематикою і проблематикою (він писав про Езру Паунда, Оскара Вайльда, Томаса Стернза Еліота, Чаттертона, Блейка, Томаса Мора, Едгара По тощо), тобто є за своєю природою автотематичними. Ключову позицію серед таких творів посідає роман “Шекспір. Біографія”, який присвячено науково-художньому дослідженню життя Шекспіра.

П. Акройд – відомий знавець світової і, зокрема, англійської літератури. Літературні проблеми завжди цікавили його і ставали предметом обговорення у численних інтерв’ю. Так, приміром, в одному з інтерв’ю він наступним чином прокоментував своє захоплення творчістю Шекспіра: “Сьогодні є дуже мало справжніх трагедій англійською мовою, окрім тих, що написав Шекспір; трагедія повільно зісковзує у бік надмірних жахів або готичності; так само дуже мало любові, вона поступово перетворюється на пародію або сентиментальність”¹³. Тож, думається, для П. Акройда дослідження творчості Шекспіра багато в чому було дослідженням літератури як такої, самої природи літературності.

Більш того, Шекспір для Акройда цікавий тим, що драматург є своєрідною “квінтесенцією англійськості”. Проблеми національної літератури завжди були для нього

---

¹² *Field R. Op. cit.*

¹³ *Kaveney R. Op. cit.*

серед пріоритетних. У 1993 році, приміром, він прочитав у Кембриджському університеті публічну лекцію “Англійськість англійської літератури” ('The Englishness of English Literature'), яка була своєрідною спробою охопити та проілюструвати на прикладах ті якості, які втілюють у собі англійський дух¹⁴.

Однією з причин звернення Акройда до творчості Шекспіра був той факт, що творче життя великого драматурга пройшло саме у Лондоні. Лондон став місцем дії і в більшості романів самого П. Акройда. В його творчості це місто постає цариною потойбічного, в якій діють чарівники, големи і чорна магія, і в той же час Лондон стає тим самим текстом, з якого походять усі інші англійські тексти. Це – колиска англійського Ренесансу, яку Акройд відтворює і оживляє у своїх книгах. Як пише Родерік Філд, “це місто для Акройда – джерело невичерпного натхнення, яке сприяє розгортанню його креативності, самосвідомості і рефлексивності. Католик і лондонець, Акройд прославляв Нереальне Місто протягом усієї кар’єри, намагаючись відобразити його гетерогенність, складність та енергійність в тому стилі, який ми сьогодні називаємо “нео-готичним”, (пост)-модерним епосом, метафізичним детективом й історіографічною металітературою”¹⁵.

Як письменник-постмодерніст, П. Акройд приділяє багато уваги експериментам з формою. Саме жанрові модифікації стають для нього одним із ключових механізмів літературної рефлексії. Жанровий різновид літературної біографії, до якої належить роман “Шекспір. Біографія”, відкриває широкий простір для дослідження природи літературності, адже саме в його межах можна визначити тонку грань між вигадкою і фактом, дослідити

¹⁴ Lewis B. My Words Echo Thus: Possessing the Past in Peter Ackroyd / Barry Lewis. – Columbia : University of South Carolina Press, 2007. – P. 13.

¹⁵ Field R. Op. cit.

співвідношення реального і уявного, висвітлити взаємодію мімезису і дієгезису, тобто літературного твору як відтворення реальності або створення нової реальності. Сам Акройд відзначав в одному з інтерв'ю, що обидва аспекти художньої творчості є тісно пов'язаними: “В цілому вони стають одним цілим. Вигадування неможливе у вакуумі; йому завжди потрібно від чогось відштовхуватися, або ж на щось спиратися, великою мірою на те, як інші люди використовують мову. Отже, вигадування є формою мімезису. З іншого боку, ідея транскрибування або копіювання зовнішнього світу сама по собі є формою вигадування”¹⁶.

Таким чином, можна стверджувати, що сам жанр літературної біографії письменника стає для Акройда механізмом літературної рефлексії на внутрішньому та зовнішньому рівнях. Експліцитно в романі автор торкається таких автотематичних проблем, як письменник і суспільство, геній і історія, творчість і побут. На імпліцитному рівні сам роман є метатекстуальним дослідженням природи літератури як постійної взаємодії традиції і новаторства, вигадування і копіювання, мімезису і дієгезису, факту і вимислу.

Для П. Акройда авторефлексивність є своєрідним засобом дослідження літературності. В його творі “Шекспір. Біографія” авторефлексивність реалізується через використання різноманітних стратегій, які разом формують дуже своєрідну властивість акройдівського тексту, яку сам автор визначає як “Gamesomeness”¹⁷, тобто ігровий характер, що реалізується у поступовому стиранні меж між літературною вигадкою та реальністю.

Авторефлексивність в романі П.Акройда “Шекспір. Біографія” реалізується на різних рівнях. По-перше, це, звичайно, рівень архітекстуальності, адже роман належить

---

¹⁶ Kaveney R. Op. cit.

¹⁷ Field R. Op. cit.

до жанрового різновиду “літературна біографія письменника”. Головним героєм роману є письменник – В. Шекспір, а також важливими персонажами є інші елізаветинські літератори та актори. Сюжет обертається навколо постаті драматурга та його літературної діяльності. Тож, природною постає автотематичність роману, тобто зверненість його до проблем письменницької праці.

Крім того, авторефлексивність твору проявляється на рівні самосвідомості тексту, тобто свідомого підкреслення автором того факту, що твір є тільки літературним текстом і не претендує на те, щоб відображати остаточну “істину” про світ.

Авторефлексивність роману есплікується вже на рівні назви, яка відверто маніфестує жанр та основну дійову особу – “Шекспір. Біографія”. Назва є доволі стислою, проте містить вичерпну інформацію про зміст твору. Формально твір поділено на дев’ять основних частин, кожна з яких прив’язана до певної локації або театральної трупи, важливої на даному етапі життя Шекспіра: це 1) Стретфорд-на-Ейвоні; 2) Слуги Її Величності королеви; 3) Слуги лорда Стрейнджа; 4) Слуги графа Пембрука; 5) Слуги лорда Камергера; 6) “Нью-Плейс”; 7) Глобус; 8) Слуги короля; 9) “Блекфрайерз”.

На противагу стислій назві твору та доволі стислим заголовкам підрозділів, розділи біографії мають більш розгорнуті назви, які експліцитно підкреслюють її літературність. Для кожного розділу Акройд обирає певну цитату з шекспірівських творів з огляду на ті події, що відбувалися на відповідному етапі життєвого шляху драматурга. Так, приміром, для першого розділу Акройд обирає рядки з комедії “Багато галасу з нічого”: “There was a star danced, and under that was I born”¹⁸ (“Але саме в той час на небі танцювала зірка, і під нею я народилась на

---

¹⁸ Ackroyd P. Shakespeare. The Biography / Peter Ackroyd. – N.Y. : Anchor Books, 2006. – P. 3.

світ”¹⁹). Ця цитата розкриває смисл розділу, який оповідає про народження Шекспіра. Уважний читач може пригадати її контекст у тексті комедії, де Дон Педро говорить, що час народження Беатріче був веселим, а дотепна дівчина відповідає, що мати її кричала і плакала, та ще й зірка танцювала в небі. Цим Акройд підкреслює усі ті небезпеки, які чекали на новонародженого малюка у ренесансному світі.

Наступний розділ має назву “She is my essence”²⁰ (“Без неї я – ніщо!”²¹), яка є рядком із комедії “Два веронці”. Ця цитата не дає прямого натяку на те, про що йтиме мова у розділі. Навпаки, вона слугує своєрідною загадкою, пропонуючи читачеві самому визначити, в чому ж полягала сутність особистості Шекспіра. Так, у розділі йдеться про Ворікшир, тобто місцевість, в якій народився і виріс Шекспір. Природа цього краю, на думку автора, могла суттєво вплинути на формування творчого генія драматурга.

Важливим елементом авторефлексії в романі є вступ “Від автора”²², де прояснюються певні “технічні” моменти: питання термінології, специфіка історії друкування Шекспірових творів – зокрема наявність “добрих” і “поганих” (піратських) кварто і фолію, а також перші спроби викладення біографічних свідчень про Шекспіра. Сам цей вступ є втіленням виразної літературності твору, а також його орієнтації на науковий шекспірівський дискурс.

Іншими паратекстуальними фрагментами є значна за обсягом бібліографія, що включає наукові шекспірознавчі дослідження, та хронологія творів Шекспіра. Також до

¹⁹ Шекспір В. Багато галасу з нічого / Вільям Шекспір // Твори в шести томах. – Київ : Дніпро, 1985. – Т. 4. – С. 27.

²⁰ Askroyd P. Op. cit. – P. 6.

²¹ Шекспір В. Два веронці / Вільям Шекспір // Твори в шести томах. – Київ : Дніпро, 1985. – Т. 2. – С. 192.

²² Askroyd P. Op. cit. – P. xv-xvi.

книги увійшли два типи ілюстрацій. По-перше, це художні графічні ілюстрації Джона Гілберта до творів В. Шекспіра, які формують загальний настрій та більш сприятливу атмосферу рецепції. По-друге, це фотографії, на яких зображено шекспірівські пам'ятки та артефакти елизаветинської доби. І нарешті, дуже цікавими є примітки, що зустрічаються майже на кожній сторінці роману та включають вихідні дані цитат, пояснення, коментарі й уточнення. Усі ці фрагменти є доволі важливими елементами документального плану літературної біографії, написаної П. Акройдом. Вони, з одного боку, полегшують сприйняття значного обсягу інформації читачем і надають йому можливості для подальшого самостійного вивчення проблеми, а з іншого боку – підкреслюють “актуальність” твору, його орієнтацію на історичну достовірність.

На рівні хронотопу авторефлексивність твору втілюється в тому, що, попри точно задані й чітко визначені місце та час дії – Англія 1564–1616 років, пізньоренесансний часопросторовий шар постійно перетинається з сучасністю, оскільки наратор пропонує читачеві уявити собі ті чи інші реалії та співвіднести свої уявлення з ренесансною дійсністю. Так, приміром, Акройд пише: “При згадці про ліс можна було б уявити собі непролазну хащу, але у шістнадцятому столітті було по-іншому”²³. Також в іншому місці: “Вона [Анна Гетевей – **В.М.**] була на вісім років старшою – у рік весілля йому [Шекспіру – **В.М.**] виповнилося вісімнадцять, їй – двадцять шість, однак через те, що тривалість життя в ті часи була коротшою, вікова різниця відчувалася більше, ніж у наші дні”²⁴. Таке суміщення хронотопів дає цікавий ефект, коли увага читача вимушена активно слідкувати за розгортанням авторської думки і, таким чином, навіть найдрібніші деталі не залишаються непоміченими.

²³ *Ackroyd P. Op. cit. – P. 6.*

²⁴ *Ibid. – P. 88.*

Співвіднесення двох хронотопів, крім того, допомагає авторові інтерпретувати творчість Шекспіра, проводячи яскраві паралелі з сучасністю: “На цих ранніх етапах своєї кар’єри Шекспір все ще наслідує Марло і Гріна такою мірою, що один або два дослідники приписали їм ці п’єси. Але це й найбільшою мірою є неймовірним. Найкраща аналогія для цих п’єс з наших часів – історичні фільми Сергія Ейзенштейна, зокрема дві частини “Івана Грозного”, де похмурі обряди та гротескний фарс поєднуються на фоні грандіозної величі. Можна уявити, що шекспірівські актори стилізували свою гру так само, як і радянські кіноактори. В п’єсах було представлено ритуалізоване суспільство, в якому величезне значення надавалось геральдиці та генеалогії. Самі п’єси є своєрідним ритуалом – так, релігійна церемонія супроводжується співами й заклинаннями”²⁵. Тут інтермедійна алюзія дозволяє читачеві краще зрозуміти сутність авторської думки, а також співвіднести творчість драматурга з сучасним мистецтвом.

Авторефлексивність літературної оповіді проявляється в тексті на рівні наративу. Так, очевидним є той факт, що наратор – це людина сучасна, обізнана, освічена, образ якої ідентифікується читачем з постаттю самого Пітера Акройда. Вже на першій сторінці роману оповідач демонструє гарне знання тогочасного контексту: “Священик, який вів записи у церковній книзі, написав «Guilelmus filius Johannes Shakespeare», зробив помилку у латинському відмінюванні: він мав написати: «Johannis»”²⁶. Відчуваючи високий рівень знань наратора, читач одразу ж починає поважати його та довіряти його оповіді.

Вочевидь, контакт з читачем є дуже важливим для Акройда і його стратегії стилізації твору. Крім того, доволі виразним є авторський метатекст, що покликаний вести

---

²⁵ Ibid. – P. 175.

²⁶ Ibid. – P. 3.

читача за собою: приміром, “ми занадто далеко забігли вперед у нашій оповіді”²⁷. Тій самій меті слугують і риторичні запитання, якими насичений текст: “Може, це місто вбило його?”²⁸, “Яке ще ім’я могло звучати більш героїчно?”²⁹, “Хто міг сказати, коли закінчиться чума, і чи закінчиться взагалі?”³⁰ тощо.

Погляд наратора на створення літературного твору є виразно постмодерним. Він намагається уникати однозначних та безапеляційних тверджень. Лексика виразно підкреслює умовність оповіді. Так, уже перший розділ роману починається з подібного метатексту: “Прийнято вважати, що Вільям Шекспір народився 23 квітня 1564 року, в день святого Георгія. Насправді, це могло статись і 21 чи 22 квітня, але збіг зі святом більш личив такій події”³¹. Цей початок задає тон усьому подальшому тексту, адже він містить фразу “прийнято вважати”, яка відразу дистанціює автора від будь-яких суджень, підкреслюючи умовність усіх загальноприйнятих висновків завдяки протиставленню “прийнято вважати / насправді”. Тим самим Акройд з перших рядків підкреслює штучність такого мисленнєвого конструкту, як біографія Шекспіра. Наведена цитата також вказує на приналежність великого драматурга до ключових атрибутів англійського національного духу, адже англійцям, як можна побачити, зручніше було визнати збіг дня народження Великого Барда та дня святого, який вважався покровителем Англії.

Отже, Акройд наголошує на тому, що загальноприйнята інтерпретація біографії Шекспіра базується на здогадках і припущеннях. За умови відсутності ґрунтов-

---

²⁷ Ibid. – P. 104.

²⁸ Ibid. – P. 4.

²⁹ Ibid. – P. 182.

³⁰ Ibid. – P. 203.

³¹ Ibid. – P. 3.

них доказів, що розкривали б ймовірно автобіографічне підґрунтя його творів, усе, що ми можемо, це конструювати більш-менш правдоподібні історії про великого драматурга. Тим не менш, у зв'язку з відсутністю переконливішої альтернативи, за відправну точку зазвичай береться загальноприйнята усталена інтерпретація ключових біографічних фактів. Тому природно, що автор постійно використовує такі фразеологічні звороти, як “можливо”, “зазвичай”, “можна припустити”, “мали б” тощо.

У цілому ж стиль оповіді відповідає поставленій меті – стилізації тексту під класичні біографічні твори: речення складні, доволі довгі й нерідко займають декілька рядків, містять багато переліків, прикметники є дуже частотними. Так відбувається тому, що Акройд намагається надати читачеві якомога більше інформації для осмислення. Також текст містить чимало безособових конструкцій, що дозволяє автору певною мірою дистанціюватись від оповіді.

Варто відзначити, що текст роману надзвичайно насичений цитатами, які можна умовно розподілити на чотири великі групи:

а) цитати з творів Шекспіра (вони завжди щільно вплетені у текст роману і дозволяють довести ту чи іншу думку. У цьому відношенні, приміром, цікавим є наступний пасаж: “У дванадцяти випадках слово “hum” (дзижчати; містифікувати) тісно пов'язане зі смертю, як в “Отелло”:

Desdemona: If you say so, I hope you will not kill me.
Othello: Hum.

І в “Цимбеліні”:

Cloten: Humh.

Pisano: I'll write to my Lord she is dead.

Так, нібито мова сама собі щось тихо бурмоче³²);

---

³² Ibid. – P. 257.

б) цитати-висловлювання сучасників Шекспіра (приміром, “Як сказав Томас Неш про своїх колишніх товаришів, «ми веселі, коли нас готові проштрикнути мечем, ми пиячимо у шинках і нариваємося на безліч неприємностей через дрібниці»”³³);

в) цитати шекспірознавців та шанувальників творчості Шекспіра, що належать до різних епох (приміром, “Колрідж у «Застольних бесідах» від 7 квітня 1833 року відзначив, що «кожне речення у Шекспіра природнім чином породжує наступне; смисл “зітканий”. Він проноситься крізь темряву, як метеор»”³⁴).

г) цитати-висловлювання відомих людей, не пов’язані безпосередньо з Шекспіром (приміром, “Джон Кітс писав, що поет – це найменш поетичне у світі створіння, адже у нього немає свого “я”: він постійно заповнює собою різні оболонки”³⁵).

Усі цитати, що обов’язково супроводжуються докладними вихідними даними, формують своєрідну поліфонічність і багатоголосся тексту, завдяки чому створюється ілюзія документальної об’єктивності наративу.

Іншим важливим моментом, який оприявнює літературну рефлексивність твору, є наявність точних статистичних даних. Так, приміром, Акройд детально змальовує демографічну ситуацію в ренесансній Англії: “В XVI столітті смертність серед немовлят була дуже високою. Дев’ять відсотків немовлят помирали в перший тиждень, наступні одинадцять – не проживали й місяця. Того десятиліття, коли народився Шекспір, у Стратфорді в середньому щорічно відбулося 62,8 хрестин і 42,8 відспівувань. <...> Середня тривалість життя дорослого чоловіка дорівнювала сорока семи рокам. <...> Середня тривалість життя в Лондоні у багатших районах складала

---

³³ Ibid. – P. 143.

³⁴ Ibid. – P. 258.

³⁵ Ibid. – P. 260.

тридцять п'ять років, у бідніших – двадцять п'ять”³⁶. Втім, статистичні відомості письменник завжди супроводжує цікавими літературознавчими або культурологічними висновками. Зокрема, після наведеної вище цитати читаємо: “Такий розгул смерті призвів до неминучих наслідків: половині населення не було й двадцяти. Це було молоде культурне середовище, енергійне та честлюбне. Сам Лондон був вічно молодим”³⁷. Отже, статистика у Акройда завжди пов'язана з власне літературознавчим, літературно-критичним та художнім аспектами тексту.

Цікавою авторефлексивною рисою акройдівського тексту є наявність пояснень етимології того чи іншого слова: “слово “afon” у кельтів означало річку”³⁸, “Назва “Стратфорд” походить від римського *stræt* (дорога), що означало бруківку через бід”³⁹, “у словнику елізаветинського театру слово “shape” означало сценічний костюм, “habitation” — місце, де мусив стояти актор, а “пате” — свиток з ім'ям персонажа, що висів у нього на грудях”⁴⁰. Такі суто лінгвістичні відступи, з одного боку, є корисним для читача інструментальним метатекстом, а з іншого боку, ще раз підкреслюють виразну лінгвоцентричність тексту.

Отже, дослідивши ті метатекстуальні стратегії, які використовуються Акройдом в романі “Шекспір. Біографія”, правомірно сказати, що літературна рефлексивність реалізується в ньому на всіх рівнях: жанру, паратексту, хронотопу, наративу, сюжету і образів, стилю, проблематики.

Таким чином, можна стверджувати, що сама жанрова модель літературної біографії письменника за своєю

---

³⁶ Ibid. – P. 4.

³⁷ Ibid.

³⁸ Ibid. – P. 9.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Ibid. – P. 263.

природою є поліфункціональною. Вона спрямована не тільки на створення панорамної картини життя історичної особи, що базується в першу чергу на фактах і документах, а й на проникливе та натхненне дослідження іманентної сутності літератури як такої, її національної своєрідності, самого процесу письма, таємниць таланту, осяяння, творчої інтуїції. Акройд не лише скрупульозно складає мозаїку життєпису В. Шекспіра, але й намагається віднайти джерела його геніальності. Одночасно його роман віддзеркалює той культурний стереотип, який є актуальним для сучасного покоління читачів, а також ті рецептивні зміни, що були зумовлені формуванням цього стереотипу. Так, у пошуках Шекспіра акройдівський читач знаходить і самого себе.